

- створення атмосфери доброзичливих відносин між викладачами та студентами;
- координація активу групи в організаційній роботі, у розвитку студентського самоврядування.

Діє Студентський Сенат, до якого входять представники всіх факультетів.

Цей орган є проміжною ланкою між адміністрацією й студентськими колективами.

Педагогічне середовище проектується та координується за допомогою міжвузівських центрів, а також координується адміністрацією міста й області (Харківської).

Висновки. Таким чином, педагогічне проектування організації, змісту, управління виховною діяльністю, зміцнення зв'язків взаємодії з навколишнім середовищем дає змогу надати освітній установі статусу педагогічного та культурного центру, що відіграє системоутворювальну роль у регіональній системі соціалізації, виховання й розвитку особистості студентів.

Подальшої розробки та дослідження потребує формування сприятливого виховного середовища в інженерно-педагогічному навчальному закладі.

Література

1. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е.В. Бондаревская. – Ростов н/Д : Издательство РГПУ, 2000. – 352 с.
2. Лихачев Б.Г. Педагогика : курс лекций / Б.Г. Лихачев. – М. : Прометей, 1992. – 528 с.
3. Чиркин В.Е. Общечеловеческие ценности и Российское право / В.Е. Чиркин // Общественные науки и современность. – 2001. – № 2. – С. 70–78.
4. Бочарова В.Г. Педагогика отношений в социуме. Перспективная альтернатива / В.Г. Бочарова. – М., 1991.
5. Кон И.С. Психология ранней юности. Книга для учителя / И.С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с.
6. Мудрик А.В. Социализация и воспитание / А.В. Мудрик. – М., 1997. – 96 с.
7. Савина Н.В. Педагогическая система как интегративное понятие / Н.В. Савина // Интеграционные процессы в педагогической теории и практике. – Екатеринбург : СИПИ, 1992. – Вып. 3. – С. 23–37.
8. Ильин Г. Проектное образование и становление личности / Г. Ильин // Высшее образование в России. – 2001. – № 4. – С. 85–92.

КУРІННА А.Ф.

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У постіндустріальному, інформаційному суспільстві проблема комунікації є однією з найважливіших. Особливо це стосується освітньої сфери, покликаної забезпечити підготовку людини до життя у світі різноманітних зв'язків, відносин, комунікативних можливостей. Одним із джерел розвитку комунікативних можливостей особистості є професійно-педагогічна комунікація як особливий тип активного взаємообміну інформацією в професійній педагогічній діяльності.

У нових соціально-економічних умовах відбувається переосмислення ролі знань, у тому числі в житті дорослої людини. Природно, що нові цінності знань потребують нових підходів до їхнього освоєння в системі підвищення кваліфікації. Освіта дорослих має свої особливості, що сильно відрізняють її від шкільної або вузівської освіти. Практика показує, що дорослі вчаться не гірше, ніж діти або сту-

денти, вони вчаться інакше. Навчання з метою розвитку своєї майстерності або підвищення кваліфікації є для професіонала засобом самовдосконалення.

Вивчення освітніх потреб слухачів системи підвищення кваліфікації свідчить про те, що педагоги відчують дефіцит психологічних знань, мають труднощі в переході від монологічної, фронтальної форм організації навчальних занять до діалогової й полілогової форм, в оволодінні інтерактивними методами організації навчальної діяльності. Значна частина труднощів, з якими стикаються сучасні вчителі, пов'язана із спілкуванням: невміння налагодити контакт із вихованцями, нерозуміння психологічної позиції учнів, недостатня гнучкість у ситуаціях, що виникають спонтанно, труднощі в управлінні своїм власним психічним станом, недостатній розвиток комунікативних можливостей особистості вчителя та учня.

Доцільний вихід із ситуації, що склалася в шкільній та професійній педагогічній мовній освіті, – звернення до риторики, відродженої навчальної дисципліни, побудованої на засадах комунікативно орієнтованого підходу до уроку та покликаної формувати компетентного носія мовлення. Але викладання риторики потребує особливої підготовки вчителя-словесника. На жаль, на сьогодні ми ще не маємо в школі кваліфікованого викладача риторики, тому що жоден вищий навчальний заклад не займається їх підготовкою. Хоча саме викладач риторики має бути в центрі формування професійної культури педагога нової формації, педагога-гуманіста, педагога-фасилітатора.

Однією з проблем, пов'язаних з модернізацією системи освіти в Україні, є перехід педагога від авторитарної, традиційної педагогіки тоталітарного суспільства до сприйняття світу дитинства як самоцінності, виявлення емпатії, поваги до вихованців, визнання їхнього права на власну думку, самостійність суджень, права на помилку.

Аналіз змісту й цільових настанов освітнього процесу дає змогу визначити нові вимоги до професійної культури педагога. Поряд з компетентністю в предметній галузі, методологічною культурою й досконалістю в оволодінні методикою організації навчального процесу пріоритетними стають широкий кругозір, духовне багатство, моральний вигляд, психологічні особливості вчителя та комунікативна культура.

Головні характеристики філолога-гуманіста виявляються не тільки в продуктивному комунікативному спілкуванні з учнями, що є для них природним, як фахівцям, а і в спілкуванні між педагогом і учнями, між педагогом і батьками, між педагогом і керівниками, колегами по спільній діяльності, що виходить за межі професійної обізнаності словесника. Саме вчителі-словесники та вчителі-ритори повинні нести в педагогічний колектив провідні ідеї гуманізації педагогічного спілкування на всіх рівнях суб'єкт-суб'єктних відносин.

Таким чином, актуальність обраної теми статті зумовлена соціальною значущістю мовленнєво-мисленнєвої, комунікативної культури не тільки випускників школи, а й педагогів, різних за фахом; недостатньою розробленістю проблеми формування комунікативної компетенції вчителів та школярів у теоретичних і практичних аспектах; необхідністю введення курсу риторики не тільки в дидактику шкіл нового типу, середніх та вищих навчальних закладів, але й у дидактику загальноосвітніх шкіл та як спецкурс на курсах підвищення кваліфікації.

Сутність і характеристики продуктивного комунікативного спілкування є об'єктом розгляду багатьох наук: філософії (В. Біблер, М. Бубер, М. Каган, Дж. Мід, А. Ухтомський, Т. Флоренська), філології (М. Бахтін, В. Виноградов,

А. Леонтьєв, Л. Якубинський), психолінгвістики (І. Васильєва, Г. Кучинський, А. Леонтьєв, С. Шатилов), психології (А. Бодальов, Г. Буш, Д. Джаффе, Г. Ковальов, А. Леонтьєв), досліджень, присвячених використанню діалогу як ефективного засобу навчання й виховання (Л. Байбородова, С. Батракова, Е. Богданова, О. Бочкарева, С. Братченко, О. Зуєв, В. Казанська, А. Кан-Калік, Г. Ковальов, І. Колеснікова та ін.).

Роль і значення комунікативного компонента в структурі педагогічної діяльності розглянуто в працях С. Батракової, Ф. Гоноволіна, В. Кан-Каліка, В. Кашницького, Н. Кузьміної, А. Леонтьєва, А. Мудрика, В. Сластьоніна, Л. Спиріна та ін. Специфіку навчання дорослих людей розкрито в працях з андрагогіки (Ю. Кулюткін, С. Зміїв та ін.).

Зміст і джерельна основа шкільної навчальної дисципліни “Риторика” та спецкурсу “Педагогічна та практична шкільна риторика” складаються з:

– філософських поглядів на взаємозв’язок мови й мовлення, мовлення та мислення, на роль мови як засобу спілкування (Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонтьєв, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.);

– провідних ідей теорії мовної комунікації (С.Д. Абрамович, О. Гойхман, О. Зарецька, Е. Ключев, Л. Мацько, Т. Надеїна, М.Ю. Чикарькова й ін.);

– тверджень про формування мовної та риторичної особистості – носія культури народу (В. Аннушкін, А. Богуш, М. Вашуленко, С. Іванова, А. Капська, Т. Ладигенська, М. Львів, Л. Мацько, Е. Пасів, Г. Сагач, К. Станіславський).

Мета статті – розкрити шляхи розвитку комунікативних можливостей особистості в професійній педагогічній діяльності.

Виявлений дефіцит компетентності в основному виді діяльності педагога – спілкуванні привів до необхідності розробки змісту й методики підвищення кваліфікації різних категорій працівників освіти з культури педагогічного спілкування та підготовки вчителів риторики в межах спецкурсу.

Неодмінна умова продуктивності занять за програмою спецкурсу “Педагогічна та практична шкільна риторика” – спираючись на особистий педагогічний досвід слухачів, аналіз педагогічних ситуацій, що виникають у колективі. Саме тому пропонувані види практичних завдань передбачають самоаналіз слухачами курсів підвищення кваліфікації процесу власної риторичної діяльності та риторичної діяльності школярів.

За підсумками занять спецкурсу доцільне проведення дискусій, круглих столів, самодіагностики слухачами отриманого потенціалу тощо. Можливі варіанти питань для подібного самоаналізу наведено нижче.

Питання до міркування:

1. У чому особливості процесу становлення професійної комунікативної культури педагога?

2. Що первинне в цьому процесі: компетентність чи ціннісні орієнтації педагога?

3. Якого нового вчителя, вихователя хочемо ми бачити у зв’язку з гуманізацією освіти?

4. Чим, по-Вашому, традиційна педагогічна освіта не задовольняє становлення професійної комунікативної культури вчителя?

5. Як ідеї гуманізації можна реалізувати в навчальному процесі?

6. Що нового Ви запропонували б внести в зміст і форми організації підвищення кваліфікації працівників освіти, щоб підвищити комунікативну культуру педагога?

7. Які, по-Вашому, перспективи розвитку педагогіки взаємодії, педагогічної риторики та шкільної риторики?

8. Які з інтерактивних форм організації навчального процесу Вами засвоєні? Що це Вам дає?

Викладачі курсів протягом усього циклу навчання прагнуть підвести кожного вчителя до досягнення певних навчальних цілей шляхом гнучкого використання різноманітних форм і методів навчання: подання сучасного стану викладання предметів філологічного циклу; проведення ряду практичних семінарів і занять у ході курсової підготовки; подання зразкової тематики практикоорієнтованих проєктів; активізацію внутрішніх особистісних ресурсів учителів; введення педагога в практичну програму свого саморозвитку (мережа групових і індивідуальних консультацій щодо обраних проблем); включення в заняття коротких або розгорнутих виступів учителів за задалегідь обраними ними питаннями, що входять у зміст занять. Їхнє обговорення слухачами дає викладачеві уявлення про теоретичну підготовку вчителів у переломленні теоретичних знань у їхній практиці. Така робота формує й розвиває зовсім новий тип відносин між вченими-педагогами й учителями-практиками. Їхня взаємодія приводить не тільки до передачі знань і досвіду, але й до взаємного вдосконалювання, воно стає одним із джерел розвитку педагогічної творчості.

Роль семінарів:

– допомагають як досвідченим вчителям, так і початківцям у проведенні уроків з урахуванням сучасних вимог і підходів, новітніх методів і прийомів, сучасних технологій;

- підвищують рівень педагогічної майстерності;
- дають можливість всебічно обговорити значущі методичні проблеми;
- допомагають здійсненню постійного зв'язку зі слухачами;
- надають можливість обміну досвідом з кращими вчителями шкіл;
- дають змогу ознайомитись з педагогічними кадрами області [2].

Значущі для вчителів стажування, майстер-класи, у ході яких педагоги вивчають досвід роботи колег. Передовий педагогічний досвід – це результат великої й напруженої, а головне – творчої праці.

Основні завдання майстер-класів:

- надання допомоги вчителям у роботі;
- професійне спілкування, обмін досвідом роботи;
- колективний пошук і перевірка педагогічних інновацій;
- підвищення професійної компетентності педагогів;
- націленість на використання інноваційних педагогічних технологій у навчанні.

Проблема компетентності як якість результату освітнього процесу набуває сьогодні особливої актуальності. Нова якість освітнього процесу реалізується в новому за якістю результаті – компетентності педагога, у нашому випадку – комунікативної компетентності фахівця, яка складається з перелічених нижче знань, умінь та навичок. Фахівець з теорії й практики спілкування повинен:

- знати мовний етикет і вміти його використовувати;
- правильно формулювати цілі й завдання ділового спілкування;
- організовувати спілкування й управляти ним;
- аналізувати предмет спілкування, скарги, заяви;

- ставити запитання й конкретно відповідати на них;
- володіти навичками й прийомами ділового спілкування, його тактикою й стратегією;
- уміти вести бесіду, співбесіду, ділову розмову, суперечку, полеміку, дискусію, діалог, дебати, диспут, круглий стіл, ділову нараду, ділову гру, переговори;
- аналізувати конфлікти, кризові ситуації, конфронтації й уміти вирішувати їх;
- мати навички доведення й обґрунтування, аргументування та переконання, критики й спростування, досягнення згоди та рішень, компромісів і конвенцій, уміти робити оцінки й пропозиції;
- володіти технікою мовлення, риторичними фігурами й прийомами, уміти правильно будувати публічні виступи;
- уміти за допомогою слова здійснювати психотерапію, знімати стрес, страх, адаптувати партнера по спілкуванню до відповідних умов, коректувати його поведінку й оцінки [2].

Орієнтована програма спецкурсу “Педагогічна та практична шкільна риторика” може бути розрахована на два роки та включати в себе тематичні блоки:

Комунікативна культура як показник професійної майстерності педагога.

Гуманізація освіти й нові вимоги до професійної культури педагога. Особливості становлення професійної культури. Чому комунікативна культура виявляється принциповим компонентом професійної культури?

Практичне завдання: проаналізувати труднощі педагогічного спілкування в діяльності слухачів.

Психологічні закономірності спілкування.

Чому ми не завжди розуміємо один одного? Що впливає на характер спілкування? Установка. Життєвий багаж. Психологічні особливості особистості (темперамент, тип нервової діяльності, ступінь інтро- або екстравертованості).

Практичне заняття: тестування темпераменту; визначення психологічних особливостей вихованців.

Комунікативний потенціал особистості.

Найбільш значущі показники комунікативного потенціалу педагога: терпимість, комунікативний контроль, розсудливість, почуття власної гідності, уміння впливати на інших, оптимізм тощо.

Практичне заняття: самодіагностика комунікативного потенціалу; розробка плану розвитку комунікативної культури.

Трансактний аналіз як засіб саморозвитку комунікативної культури.

Сутність трансактного аналізу. Прояв стану Батька, Дорослого й Дитини. Рефлексія як спосіб розвитку комунікативного самоконтролю.

Практичне заняття: трансактний аналіз педагогічних ситуацій, визначення помилок у тактиці спілкування, пошук варіантів продуктивних контактів з учнями, батьками, колегами й посадовими особами.

Секрети продуктивного спілкування.

Поняття про провідну модальність, важливість її в педагогічній практиці. Мистецтво діалогу: секрет Сократа. Умови переговорів без поразок. Етика керівника: як виявити повагу, методи конструктивної критики.

Практичне заняття: комунікативний, педагогічний, соціально-педагогічний тренінг; вправи з використання секретів продуктивного спілкування; аналіз педагогічних і побутових ситуацій.

Підсумкове заняття може бути проведене як узагальнювальний семінар, дискусійний клуб, залік у формі самоаналізу своїх досягнень за підсумками вивчення курсу.

Зразок питань для самоаналізу освоєння етики педагогічного спілкування

1. Яких практичних умінь Ви набули?
2. Чи було для Вас щось принципово нове, несподіване в змісті занять?
3. Чи зуміли Ви скористатися здобутими знаннями у своїй педагогічній практиці? Наведіть приклади.
4. Що змінилося у Вашому комунікативному потенціалі?
5. Чи легше стало спілкуватися з дітьми й дорослими?
6. Що Вам здається важким у засвоєнні? Чому?
7. Із чим Ви не можете погодитися з матеріалів курсу?
8. Що б Ви запропонували змінити, доповнити в його змісті, в характері практичних завдань? [1].

Оскільки засвоєння змісту курсу передбачає не тільки оволодіння знаннями, а й формування в слухачів широкого кола зазначених умінь і навичок, організація навчального процесу має поєднувати в собі різні технології з переважанням активних методів і форм.

Різновидом активної моделі навчання на заняттях є інтерактивні технології. Сутність інтерактивних методів полягає в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх тих, хто вчиться. Інтерактивні технології передбачають застосування методу моделювання реальних життєвих ситуацій, спрямованих на спільне вирішення проблеми, а також рольових ігор. Серед інтерактивних технологій прийнятними для використання на заняттях курсу є робота слухачів у парах, у малих групах, уявний мікрофон, обговорення проблеми всією групою.

Головне завдання практичних занять – поглиблення матеріалу лекційного курсу, формування вміння застосовувати отримані знання надалі в навчальному процесі.

На практичних заняттях треба активно використовувати наочність, роздатковий матеріал, технічні засоби навчання, сучасні Інтернет-технології та додержуватися запропонованих педагогічних принципів:

- цілісний підхід до навчання, що забезпечує формування майстерності слова за наявності ціннісно-орієнтаційної установки й мотиваційного фактора;
- надання всім видам діяльності слухачів програмно-цільової та професійно-педагогічної спрямованості;
- діяльнісний підхід, що передбачає залучення всіх слухачів до різних видів мовленнєвої діяльності в період навчання;
- диференційований підхід, що здійснюється на основі динаміки спеціальної готовності слухачів до мовленнєвої діяльності;
- наявність критеріїв ефективності компонентів системи формування майстерності слова педагога.

Висновки. Розвиток комунікативних можливостей педагога є частиною професійної компетентності вчителя й розглядається в межах спецкурсу “Педагогічна та практична шкільна риторика” як інтегративна характеристика професійних і особистісних якостей, сукупність знань, умінь та мовленнєво-мисленнєвого досвіду, що розвивається в системі його професійної педагогічної діяльності. Це визначення сутності поняття професійної компетентності дає змогу визначити її структуру, що включає п’ять основних компонентів: спеціально-професійні знання (пе-

дагогічна й методична компетентність); науково-пізнавальні потреби; комунікативні здібності, уміння й навички; організаторські здатності; особистісні якості (естетична культура, ерудиція, творча активність, ініціативність, культура мовлення, емоційність, артистизм, вольові якості характеру, манера спілкування тощо).

Література

1. Зарецкая И.Н. Профессиональная культура педагога : учеб. пособ. / И.Н. Зарецкая. – М. : АПКиППРО, 2006. – 116 с.
2. Морева Н. А. Тренинг педагогического общения : учеб. пособ. для вузов / Н.А. Морева. – М. : Просвещение, 2003. – 304 с.

КУЧЕРЕНКО Н.В.

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вступ Європи до Болонського процесу зумовив внесення радикальних змін у сферу освіти. Інтеграція в європейський освітній простір привела до зростання попиту на іноземні мови, що, у свою чергу, зумовило реформування професійної підготовки майбутніх викладачів до висококваліфікованої професійної діяльності. Вивчення, викладання іноземних мов та професійно-педагогічна підготовка викладачів іноземних мов зазнали змін у багатьох європейських країнах згідно з новими вимогами та стандартами мовної політики Ради Європи. Вступ України до світового освітнього простору зумовлює необхідність проведення детального аналізу її системи освіти та зарубіжного досвіду організації навчання й підготовки педагогічних кадрів.

Метою статті є порівняльний аналіз американської, російської та української системи педагогічної підготовки викладачів іноземних мов в умовах ВНЗ.

Система освіти України, Росії та Америки мають однакову мету – підготувати висококваліфікованого викладача, який готовий до постійного здійснення розвитку професійно-педагогічних якостей. Але Америка, на відміну від Росії та України, у процесі впровадження реформаційних змін в освіту вже вирішила низку педагогічних проблем, що значно вплинули на систему підготовки викладачів у вищому навчальному закладі, таких як: диференціація та індивідуалізація професійної підготовки майбутнього педагога, застосування широкого спектра новітніх технологій у процесі навчання, упровадження інноваційних програм педагогічної підготовки в практику підготовки спеціалістів вищого навчального закладу. Підвищення якості системи професійно-педагогічної підготовки зумовило використання сучасних форм, методів та засобів навчання майбутніх фахівців. Відмінність американської системи підготовки педагогічних кадрів полягає в гнучкості освітньої системи, здатності до швидкої адаптації до нових вимог сучасного суспільства [3].

Порівняльний аналіз, проведений І.М. Мартиною, показав, що як у російських, так і в американських вищих навчальних програмах підготовки викладачів іноземних мов важливими цілями є: формування комунікативної компетенції; детальне вивчення культури країни, мова якої вивчається; зміст професійно-педагогічної підготовки викладачів іноземних мов до викладацької діяльності регулюється нормативно-правовими документами (для Росії це Державний освітній стандарт вищої професійної освіти, для Америки – певний штат і певний ВНЗ самі визначають зміст професійної освіти, для України – Закон “Про вищу освіту”, На-